

**Відгук**  
**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора**  
**Штефан Людмили Андріївни про дисертацію**  
**Єпіхіної Марини Анатоліївни «Етнопедагогічні основи навчально-виховної діяльності роботи загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону (60-90-ті роки XX століття)»,**  
**поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

Актуальність дисертаційної роботи Єпіхіної М. А. зумовлена сучасними суспільно-громадянськими трансформаціями в житті України, які пов'язані з відродженням національної свідомості, підсиленням уваги до етнокультурних традицій українців. Крім того, у процесі модернізації всіх ланок освіти в Україні відбувається пошук нових освітніх технологій, які ґрунтуються на використанні навчально-виховного потенціалу етнопедагогіки. Такий підхід є абсолютно доцільним, оскільки українська етнопедагогіка як невід'ємний складник загальнолюдської культури відображає досвід навчання й виховання народу, увиразнює можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей у сучасній науково-педагогічній діяльності. Як бачимо, необхідність імплементації етнопедагогічного досвіду в освітній процес сучасної школи не викликає сумніву. Проте, варто зазначити, що проблема становлення етнопедагогічної теорії та практики в східноукраїнському регіоні залишається малодослідженою. Враховуючи вищезазначене, є підстави стверджувати, що актуальність дисертаційного дослідження Єпіхіної М. А. є очевидною.

Актуальність і теоретичне значення виконаного дослідження зумовлена, на наш погляд, також вдало обраним для аналізу хронологічним періодом, у межах якого відбувались кардинальні суспільно-політичні зміни (с. 3 автореферату). Ці зміни пов'язані, з одного боку, з послабленням ідеологічного тиску та лібералізацією громадського життя в Україні, з більш широким використанням традицій народного виховання в освітній практиці, зокрема, в педагогічному досвіді В. Сухомлинського (60-ті рр. XX ст. –

нижня межа дослідження); з іншого, – із закінченням радянської епохи та набуттям Україною незалежності (90-ті роки XX століття – верхня межа дослідження).

Аналіз дисертації дозволив констатувати, що науковий апарат дослідження сформульовано коректно й логічно. Зокрема, його предмет узгоджується з об'єктом і метою; чітко сформульовано завдання дисертації, що уможливило оптимально визначити загальну стратегію наукового пошуку.

Для вирішення поставлених завдань, досягнення мети здобувачкою застосовано комплекс загальнонаукових (аналіз, синтез, періодизація, узагальнення, систематизація) та конкретно-наукових (хронологічний аналіз, порівняльно-історичний аналіз) методів дослідження. Позитивним є те, що методи добиралися відповідно до завдань конкретного етапу наукової роботи, прийоми та операції з теоретичним і архівним матеріалом здійснювалися у послідовності, відповідній до логіки наукового пошуку, що дало змогу здійснити цілісний аналіз предмету дослідження.

Найбільш важливими результатами дослідження, що містять новизну вважаємо: виявлені особливості й тенденції становлення етнопедагогіки та основні напрями втілення етнопедагогічних ідей в освітню практику шкіл східноукраїнського регіону в 60-90 рр. XX ст.; обґрунтовані етапи діяльності загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону в етнопедагогічному вимірі у досліджуваний період; виявлені особливості впливу етнопедагогічних ідей на процес навчання, виховну діяльність загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону, систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників. При цьому є суттєвим, що до наукового обігу введено маловідомі й невідомі раніше архівні матеріали. Отже, здобутки дисертантки, на нашу думку, сприятимуть розширенню відомостей про етнопедагогічні аспекти діяльності загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону в досліджуваний період.



До переваг роботи Єпіхіної М. А. можна віднести її безсумнівне практичне значення, яке полягає в можливості використання отриманих результатів у процесі створення навчально-методичних посібників, підручників з історії педагогіки, розроблення спецкурсів; у процесі викладання лекційних курсів, проведення семінарських та практичних занять із педагогіки, історії педагогіки, основ педагогічної майстерності в педагогічних вищих навчальних закладах; у науково-дослідницькій роботі студентів, магістрантів; у системі післядипломної педагогічної освіти й самоосвіти.

Дисертація побудована на належній джерельній базі. Автором проаналізовано 417 наукових джерел, із них 109 – архівні матеріали. Це матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади України (ЦДАВОВ України) (фонд № 166), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) (фонд № 1), фонди Державних архівів Луганської і Донецької областей, наукових бібліотек: Центральної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського та Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О.Сухомлинського (м. Київ), Центральної міської бібліотеки для дорослих ім. В. Г. Короленка (м. Маріуполь), Обласної наукової бібліотеки ім. Н. К. Крупської (м. Донецьк). Марина Анатоліївна здійснила не лише ретельний пошук джерел, а й їх виважений добір, і врешті – їх фаховий аналіз. Саме ці джерельні операції й забезпечили і висвітлення етнопедагогічних основ навчально-виховної діяльності роботи загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону у досліджуваних хронологічних межах, й обґрунтування змістовних історичних узагальнень і висновків, а також уведення у науковий обіг нових важливих фактів і відомостей.

Структура дисертаційної роботи є виваженою та чіткою, логіка – переконливою.

Позитивної оцінки заслуговує здійснений дослідницею аналіз генези становлення та розвитку української етнопедагогіки, визначення її сутнісних характеристик як галузі педагогічного знання.

Певним здобутком дисертантки є виокремлені та схарактеризовані об'єктивні (природні: природно-географічні, екологічні; суспільні: історичні, соціально-демографічні, економічні, релігійні) та суб'єктивні (морально-духовні: основи народної моралі, національна свідомість і самосвідомість, рідна мова, фольклор; традиції, звичаї, обряди; психолого-педагогічні: національна психологія, характер, родинна педагогіка й народна дидактика, державна освітня політика) чинники. Авторка переконливо доводить, що саме їх вплив зумовив своєрідність етнопедагогічної ситуації в східноукраїнському регіоні й тенденції розвитку етнопедагогічних основ навчально-виховного процесу загальноосвітніх шкіл в означений період.

Важливим доробком Єпіхіної М. А. є обґрунтування певної етапності діяльності загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону в етнопедагогічному вимірі, а саме: 1-й етап – 60-ті – перша половина 70-х років; 2-й – друга половина 70-х – перша половина 80-х років; 3-й – друга половина 80-х – 90-ті роки ХХ століття. Такий підхід дозволив здобувачці більш ретельно з'ясувати загальну історичну логіку становлення етнопедагогічної думки у східноукраїнському регіоні.

Безперечне практичне значення мають схарактеризовані дослідницею етнопедагогічні виміри навчального процесу, виявлені особливості використання етнопедагогічних ідей у виховній роботі загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону, визначені етнопедагогічні аспекти підвищення кваліфікації вчителів Донбасу в досліджуваний період.

Здобувачкою встановлено, що саме вплив етнопедагогічних ідей і народних традицій на навчальний процес загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону в досліджуваний період змінювався. При цьому, безперечним позитивом роботи є розкриття саме сутнісних ознак динаміки окреслених змін.



На схвальну оцінку заслуговує з'ясований авторкою значний дидактико-виховний потенціал використання етнопедагогічних ідей у діяльності загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону в 60-90-х рр. XX століття й можливість його творчої реалізації у процесі розв'язання сучасних освітніх проблем.

Загальні висновки і висновки до кожного розділу адекватно і логічно представляють концептуальні позиції автора, базуються на значній джерельній базі, мають теоретичну і практичну новизну.

Публікації з теми дисертації та її автореферат повністю відбивають основний зміст і структуру дослідження.

У цілому позитивно оцінюючи проведене дослідження, хотілось би висловити окремі зауваження та побажання:

1. У дисертаційній роботі для позначення географічних меж дослідження авторка використовує як тотожні терміни «східноукраїнський регіон», «Схід України», «Донбас». На наш погляд, ці терміни відрізняються за змістом і з цього приводу необхідно було надати відповідні пояснення.

2. У підрозділі 1.2 серед чинників формування етнопедагогічних традицій у східноукраїнському регіоні у 60-90-х роках XX століття відзначено ментальність, національну свідомість і самосвідомість. Однак, специфіка ментальності саме представників цього регіону схарактеризована дуже лаконічно і поза науковими розвідками останніх років.

3. У дисертації слід було б більш повно схарактеризувати внесок учених-педагогів східноукраїнського регіону в розробку теоретичних аспектів етнопедагогіки в досліджуваний період.

4. Вважаємо, що в ході дослідження варто було б більш широко представити погляди Г. Волкова як одного із фундаторів етнопедагогіки як самостійної галузі педагогічного знання. Це дало б змогу більш глибоко усвідомити особливості становлення й подальшого розвитку цієї наукової дисципліни.

5. З огляду на останні події на сході України, доречно було б більш докладно проаналізувати недоліки й труднощі в діяльності загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону, з'ясувати їх причини та наслідки.

Проте висловлені зауваження, на нашу думку, істотно не знижують наукової та практичної цінності дисертаційного дослідження Єпіхіної М. А., яке виконано на високому науково-практичному рівні.

Отже, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що дисертація на тему «Етнопедагогічні основи навчально-виховної діяльності роботи загальноосвітніх шкіл східноукраїнського регіону (60-90-ті роки XX століття)» відповідає чинним вимогам п.п. 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.04.2013 р. № 567, а її автор – Єпіхіна Марини Анатоліївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

**Офіційний опонент:**

доктор педагогічних наук, професор,  
в.о. завідувача кафедри історії педагогіки  
та порівняльної педагогіки  
Харківського національного педагогічного  
університету імені Г. С. Сковороди

**Л. А. Штефан**

